

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI

Sharof Rashidov nomidagi
SAMARAQAND DAVLAT
UNIVERSITETI

Ro'yxatga olindi:

№ BP60530400

2022 yil 25 08

“TASDIQLAYMAN”

SamDU rektori:

R.I.Xalmuradov

2022 yil 25 08

IQTISODIY VA IJTIMOIIY GEOGRAFIYA ASOSLARI
FAN DASTURI

Bilim sohasi:	500 000 – Tabiiy fanlar, matematika va statistika
Ta'lim sohasi:	530 000- Fizikaga oid fanlar
Ta'lim yo'nalishi:	60530400 – Geografiya

Fan/modul kodi IGG1105	O'quv yili 2022-2023	Semestr 1	ECTS – Kreditlar 5	
Fan/modul turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 3	
1.	Fan nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami (soat)
	Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya asoslari	44	106	150
2.	<p>I. Fanning mazmuni. Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarda iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi bo'yicha kompleks bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdir. Fanning vazifasi – talabalarga iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi bo'yicha tushuncha, kategoriya, fan tarkibi, aholisi, xo'jalikni tarmoqlar tarkibi, hududiy tashkil etilishi va rivojlanish qonuniyatlarini o'rgatishdan iborat.</p> <p>Fanning vazifasi:</p> <p>- Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya o'rganish predmeti, boshqa fanlar bilan aloqadorligi, iqtisodiy va ijtimoiy geografik tushunchalar, fanning fundamental tushunchalari, hududiy ishlab chiqarish majmualarini; aholi manzilgohlari, shaharlar tushunchasi, iqtisodiyotning hududiy tarkibi va iqtisodiy rayonlashtirish; iqtisodiy-ijtimoiy geografik tadqiqot usullari hamda zamonaviy geografik axborot tizimlarini bilishi va ulardan foydalana olishi kerak. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiyaning tarmoqlar tarkibi, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi tarixi; tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy xaritalarini loyihalash hamda ko'nikmalarni shakllantirish <i>haqidagi bilimlarga ega bo'lish kerak</i></p> <p>II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)</p> <p>II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:</p> <p>1-mavzu. Kirish. Iqtisodiy geografiya fanining hozirgi - zamon mazmuni va vazifalari</p> <p>Fanning ob'ekti, predmeti, uni o'qitishning maqsad va vazifalari. Turli mamlakat va rayonlarda aholi, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish tarmoqlarini hududiy tashkil etish haqida. Mutaxassislik fani-iqtisodiy-ijtimoiy geografiyaning ta'rifi. Hududiy iqtisodiy-ijtimoiy majmualar haqida tushuncha. Jamiyat hayoti va taraqqiyotida fanning tutgan o'rni va roli, iqtisodiy-geograf mutaxassislarining vazifalari. Fanning asosiy tamoyillari: hududiylik, komplekslik, tarixiylik, demotsentrizm va ekologik tamoyillar. Mutaxassislikka kirish fanining boshqa fanlar bilan aloqasi.</p> <p>2-mavzu. Iqtisodiy geografiyaning tarixiy shakllanishi va tadqiqot usullari</p> <p>«Iqtisodiy geografiya» atamasi va uning fan sifatida shakllanishi, statistikaniq iqtisodiy geografiya fanining vujudga kelishiga ta'siri. Ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirish g'oyalari, harbiy geografiya, iqtisodiy geografiya fanining frontal rivojlanishi, fanning tarkibiy tuzilishi. Uning iqtisodiy va sotsial, ijtimoiy geografiya shaklini olishi. Tadqiqot usuli xaqida umumiy tushuncha. Kartografik, geografik taqqoslash, statistik va tarixiy</p>			

metodlarning iqtisodiy geograflar uchun ahamiyati. Kuzatuv, modellashtirish, anketa-so'rov, ekstrapolyasiya, tizim-tarkib usullari, ularning iqtisodiy va ijtimoiy muammolarni o'rganishdagi roli.

3-mavzu. Iqtisodiy geografiyaning asosiy tushunchalari

Rayon - iqtisodiy geografiya va umuman geografiya fanining bosh tushunchasi, uning pog'onasimonligi, real geografik va ma'muriy boshqaruv rayonlari. Hududiy mehnat taqsimoti-iqtisodiy geografiyaning asosiy, fundamental tushunchasi; iqtisodiy rayonlar, hududiy ijtimoiy-iqtisodiy majmualar. Geografik o'rin tushunchasi. Uning turlari.

4-mavzu. Ishlab chiqarishni tashkil etishning ijtimoiy shakllari va ishlab chiqarish tarmoqlari xaqida tushuncha

Ishlab chiqarishni tarmoqlar (ijtimoiy) va hududiy tashkil etilishi. Konsratsiya (mujassamlashuv) va uning turli sohalarda ko'rinishi. Ixtisoslashuv va uning asosiy shakllari. Kooperatsiya (hamkorlik) va kombinatlashtirish. Mujassamlashuv, ixtisoslashuv, kooperatsiya va kombinatlashuvning bozor iqtisodiyoti sharoitida amalga oshirish xususiyatlari. Xo'jalik tarmoqlari: sanoat, qishloq xo'jaligi, transport, aholiga xizmat ko'rsatish sohalari, maorif va madaniyat, fan, san'at, boshqaruv va x.k. Ularning hududiy tashkil etilishi. Sanoat tarmoqlari va ularni ajratish tamoyillari. Qishloq xo'jaligi va uning ichki tarmoqlari, hududiy tashkil etish masalalari. Transport, uning turlari va xo'jalik tizimidagi o'rni.

6-mavzu. Ishlab chiqarishni joylashtirishning asosiy omillari

Xom-ashyo, yoqilg'i va elektroenergetika, mehnat resurslari, iste'mol omillari. Transport, iqtisodiy geografik o'rin, infratuzilma, er-suv, ekologiya va boshqa omillarning ishlab chiqarishni hududiy tashkil etishga ta'siri. Bozor iqtisodiyoti va ishlab chiqarish tarmoqlarini joylashtirish. Tabiiy resurslardan samarali foydalanish va iqtisodiy geografiya.

7-mavzu. Hududiy ishlab chiqarish majmualarni va Iqtisodiy rayonlashtirish

Hududiy majmualar iqtisodiy va ijtimoiy geografiya fanining muxim tushunchasi ekanligi. N.N.Kolosovskiyning hududiy ishlab chiqarish majmualari haqidagi ta'limoti. Hududiy ishlab chiqarish majmualari va iqtisodiy rayonlashtirish; XICHM lar va iqtisodiy geografik samaradorlik. Infrastruktura tushunchasi va uning XICHMlardagi ahamiyati. Iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sohalarda hududiy majmualar. Sosium haqida tushuncha. Axoliga xizmat ko'rsatish sohasini tashkil etishda hududiy majmualar. Jaxon siyosiy xaritasi va hududiy-siyosiy, xarbiy tuzilmalar. Hududiy majmualar va hududiy tizimlar. Hududiy tarkib va uning hududiy majmua hamda hududiy tizimlar bilan aloqasi. I.M.Maergoyzning hududiy tarkibi to'g'risidagi nazariy fikrlari. Hududiy tarkib, tizimi va hududiy boshqaruv muammolari.

Iqtisodiy rayonlashtirish iqtisodiy geografiyaning asosi ekanligi. Iqtisodiy rayonlashtirishning tamoyil va omillari. Hududiy mexnat taqsimoti va iqtisodiy rayonlashtirish. Rayon hosil qiluvchi va rayonga xizmat qiluvchi tarmoqlar. A.Lyoshning «iqtisodiy landshaftlari». Sobiq Ittifoq davrida iqtisodiy rayonlashtirish. O'rta Osiyo iqtisodiy rayoni va mustaqillik davrida yuzaga kelgan muammolar. N.N.Kolosovskiy, N.N.Baranskiy, Z.M. Akramovning iqtisodiy rayonlashtirish bo'yicha nazariy qarashlari. Ijtimoiy rayonlashtirishning hozirgi davrdagi mohiyati va maqsadi. O'zbekistonni iqtisodiy rayonlashtirish muammolari. Asosiy va ma'muriy-iqtisodiy rayonlar. Iqtisodiy rayonlashtirish va mintaqaviy siyosat.

8-mavzu. Shaharlar rivojlanishi va urbanizatsiya

SHaharlar geografiyasi iqtisodiy va sotsial geografiyaning eng faol va etakchi tarmog'i. SHaharlar geografiyasini o'rganishdagi bosqichlar. SHaharlarning funksiyalari. Aholi sonining shahar va qishloq joylarida o'sish xususiyatlari. Urbanizatsiya jarayoni va uning "sharqona" ko'rinishi. SHaharlar va shahar aglomeratsiyalari. Qishloq aholi punktlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi. Qishloq joylarda ijtimoiy infrastruktura tizimi.

9-mavzu. Siyosiy va harbiy geografiya asoslari

Dunyo siyosiy geografiyasi. Siyosiy karta tushunchasi. Ratsel nazariyasi, fanga asos solinishi. Siyosiy geografiya va geosiyosat tushunchalari. Davlatlar tuzilishi va tasnifi. Harbiy geografiya, Makkender nazariyasi va dunyoning bo'linishi

10-mavzu. Sanoat va qishloq xo'jaligi geografiyasi

Sanoat va qishloq xo'jaligi geografiyasi iqtisodiy va ijtimoiy geografiyaning asosiy tarmog'i sifatida. Fanning tadqiqot objekti, predmeti, vazifalari. Sanoat va qishloq xo'jaligi tarmoqlari haqida tushuncha, ularning klassifikatsiyasi. Ishlab chiqarishni joylashtirishga ta'sir etuvchi omillar. Sanoatni hududiy tashkil etish shakllari. Qishloq xo'jaligi geografiyasi. Jahon sanoati va qishloq xo'jaligining rivojlanishi.

11-mavzu. Transport va turizm geografiyasi

Transport turlari haqida tushuncha. O'zbekistonda rivojlangan transport turlari. TRASEKA proekti. O'zbekiston milliy iqtisodiyotida avtomobil transportining tutgan o'rni. O'zbekistonning tashqi iqtisodiy aloqalari. Mustaqillik davrida respublika eksporti va importidagi o'zgarishlar. Mustaqillik yillarida barpo etilgan qo'shma korxonalar. Turizm geografiyasi fani predmeti va maqsad vazifalari

III. Iqtisodiy-ijtimoiy geografiya asoslari fanidan amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar.

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Tabiiy resurslar va ularni baholash
2. Jahon aholisining tarixiy davrlarda o'sish dinamikasini tahlil qilish.
3. Jahon aholisining tarixiy davrlarda o'sish

4. Jahon aholisining o'sishini hududiy xususiyatlari
5. Jahon aholisining joylashuvi
6. O'zbekiston aholi zichligini yozuvsiz xaritaga tushirish.
7. O'zbekiston qishloq va shahar aholisi sonining o'sishini aniqlash.
8. Statistik ma'lumotlar asosida jahon aholisi migrasiyasini tahlil qilish.
9. Jahon davlatlarining qazilma boyliklar bilan ta'minlanishi jadvalini tuzish.
10. Urbanizatsiya darajasi va uning o'zgarishini jadal mintaq va ayrim mamlakatlar bo'yicha taqqoslash.
11. O'zbekiston foydali qazilmalari haritasini tuzish
12. SHaharlar zichligini aniqlash
13. Jadval asosida davlatlarning yalpi ichki mahsulotini aniqlash va tahlil qilish
14. Ayrim davlatlarning jahon sanoat mahsuloti ishlab chiqarishga ixtisoslashuvini aniqlash
15. Dengizbo'yi va quruqlik davlatlarining tabiiy, ijtimoiy va siyosiy geografik o'rniga baho berish
16. Sanoat korxonalarini joylashuviga ta'sir etuvchi omillar jadvalini tahlil qilish
17. Davlatlarning transport tarmoqlari turlaridan foydalanishini tahlil qilish
18. Qishloq xo'jaligi haritasini chizish va tahlil qilish
19. O'zbekistonda sanoat mahsuloti ishlab chiqarishning o'sishi diagrammasini ishlash
20. Qishloq xo'jaligi kartasidan foydalanib, jahonda qishloq xo'jaligi tarmoqlari bo'yicha hududlarning ixtisoslashuvini aniqlash
21. Davlatlarni boshqaruv shakliga ko'ra tasniflash

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

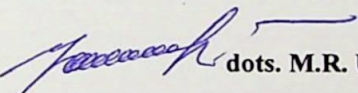
22. Iqtisodiy geografiya fanining vujudga kelishi.
23. Fanning asosiy tamoyillari.
24. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiyaning tadqiqot usullari
25. Ishlab chiqarishni ijtimoiy tashkil etishning shakllari
26. Iqtisodiy geografiyaning bosh tushunchalari: geografik o'rin, iqtisodiy rayon, hududiy majmualar va boshqalar
27. Ishlab chiqarishni tashkil etishning asosiy omillari
28. Tabiat va jamiyatning o'zaro munosabatlarida iqtisodiy geografiya fanining roli
29. Tabiiy sharoit va tabiiy resurslarning xo'jalik tarmoqlarini rivojlantirishga ta'siri
30. O'zbekistonda ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirish va rivojlantirishda iqtisodiy geografik bilimlarning roli
31. Tabiatdan foydalanish va atrof muhit muhofazasi
32. Jahon davlatlarining iqtisodiy va siyosiy geografik o'rni
33. Jahon sanoati va qishloq xo'jaligi
34. Geografik mehnat taqsimoti va jahon xo'jaligi

	<p>35.Global muammolar</p> <p>36.Jahondagi demografik vaziyat va uning mintaqaviy xususiyatlari.</p> <p>37.Jahon mamlakatlari va ularning shakllanishi</p>
3.	<p>V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)</p> <p>Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:</p> <p>Talabalar «Iqtisodiy geografiyaga kirish» fanini o'rganish jarayonida quyidagilarni bajara olishi lozim:</p> <p>“Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya asoslari ” o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida talaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - fanning asosiy manbalari, g'oya, tushuncha, nazariya va qonuniyatlar haqida bilimlarni <i>bilishi kerak</i>; - voqea va hodisalarni joylashish xususiyatlarini asoslab berish va hayot bilan bog'lay olish, olgan bilimlarini amaliyotda qo'llay olish, mustaqil va zamonaviy fikrlash va o'z fikrini aniq namoyon eta olish <i>ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak</i>; - fanga oid statistik ma'lumotlarni to'plash, umumlashtirish va tahlil qilish xamda tegishli xulosalar chiqarish <i>malakalariga ega bo'lishi kerak</i>.
4.	<p>VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ma'ruzalar; <i>interfaol, keys stadi, munozara</i> • <i>interfaol keys-stadilar</i>; • <i>diologik yondoshuv</i> • <i>SWOT tahlili</i> • <i>Wenn diagrammasi</i> • <i>Bliz so'rov</i> • <i>nilufar guli</i> • <i>baliq skleti</i> • kim chaqqon • <i>blis so'rov</i> • <i>blis test va boshqalar</i>
5.	<p>VII. Kreditni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'liq o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat ishini topshirish</p>
6.	<p>Asosiy adabiyotlar:</p> <p>1.Soliev A.S., Maxamadaliyev R. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya asoslari. – T. 2005 .</p> <p>2.Шарыгин М.Д., Столбов В.А. Введение в экономическую и социальную географию. -М., 2017.</p> <p>3. Abirqulov Q. Iqtisodiy geografiya. Toshkent, 2004.</p> <p>4. Максаковский В.П. Географическая картина мира. 1.2-част. М., 2002</p> <p>6. Soliev A. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya asoslari. T., 2005</p> <p>Qo'shimcha adabiyotlar:</p>

	<p>1. Abirqulov Q. Iqtisodiy geografiya. –T., 2004.</p> <p>2. Алаев Е.Б. Социально-экономическая география. Понятино-терминологический словарь. - М., 1980.</p> <p>3. Асанов Г.Р. Социал-иктисодий география: термин ва тушунчалар изохли луфати –Т., 1990.</p> <p>4. Soliev A., Qarshiboeva L. Iqtisodiy geografiyaning nazariy va amaliy masalalari.-T., 1999.</p> <p>7. Soliev A., Nazarov M., Qurbonov SH. O'zbekiston hududlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi.- T., 2010.</p> <p>8. Tashtaeva S. Mutaxassislikka kirish. T., 2011.</p> <p>9. Солиев А.С., Назаров М.И., Курбонов Ш.Б. Ўзбекистон хуудлари ижтимоий-иктисодий ривожланиши. – Тошкент: Мумтоз сўз, 2010.</p> <p>Axborot manbalari (saytlar): www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi xukumat portali. www.lex.uz - O'zbekiston Respublikasi qonun xujjatlari portali www.ziynet.uz -O'zbekiston Respublikasi ta'lim portali www.stat.uz - O'zbekiston Respublikasi statistika qo'mitasi portali</p>
7.	Fan dasturi Samarqand davlat universiteti O'quv-uslubiy kengashining 2022 yil “ ” dagi « »-son bayonnomasi bilan ma'qullangan.
8.	Fan/modul uchun mas'ullar: M.R.Usmanov – SamDU, “Ijtimoiy-iqtisodiy geografiya” kafedrasida geografiya fanlari nomzodi, dotsent.
9.	Taqrizchilar: M.A.Kadirov – SamDU, “Ijtimoiy-iqtisodiy geografiya” kafedrasida dotsenti, geografiya fanlari nomzodi (ichki). N.Ibodullayev – SamISI, Turizm kafedrasida dotsenti, iqtisod fanlari nomzodi (tashqi).

Fan dasturi Ijtimoiy-iqtisodiy geografiya kafedrasining 2022 yil “29” avgustdagi №1-son yigilishida muhokamadan o'tgan va fakultet Kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri

 dots. M.R. Usmonov

Fan dasturi fakul'tet o'quv-uslubiy kengashining 2022 yil “30” avgustdagi №1-son yigilishida muhokamadan o'tgan va fakultet Kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Fakultet uslubiy kengashi raisi:

dots. B.Fayzullayev

Fan dasturi Geografiya va ekologiya fakulteti Kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya qilingan (2022 yil 30 avgustdagi № 1-sonli bayonnoma)

Fakultet dekani

dots. A.X.Ravshanov

Mutaxassislik fanlari bo'yicha fan dasturi sillabuslarni xorij tajribasini o'rgangan holda transformatsiya qilish bo'yicha ishchi guruh:

Rais: M.E.Mo'minov

imzo

a'zo: B.Sh.Safarov

imzo

O'quv ishlari bo'yicha prorektor

prof A.Soleev

Kelishildi:

O'quv uslubiy boshqarma boshlig'i

dots. Sh. Muranov